

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΙΣΤΟΡΙΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΝΟΜΟΥ ΗΜΑΘΙΑΣ

ΜΑΪΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 2012

ΕΤΟΣ Ε' - ΑΡ. ΤΕΥΧΟΥΣ 17

**Τετραμηνιαία έκδοση της Εταιρείας Μελετών
Ιστορίας και Πολιτισμού Ν. Ημαθίας (Ε.Μ.Ι.Π.Η.)**

ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

π. Αθανάσιος Γ. Βουδούρης, Μέλος Δ.Σ. της Ε.Μ.Ι.Π.Η.

ΑΡΧΕΙΑΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΤΗΣ ΥΠΑΠΑΝΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ (ΕΞΩ ΥΠΑΠΑΝΤΗΣ) ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ

Μήτε πέτρα δεν άφησε
του Εμπού – Λουμπούτ τ' ασκέρι
στο πέρασμά του σκόρπισε
αίμα και συμφορά.

α. Εισαγωγικά

Η επανάσταση του 1822 στη Νάουσα και την ευρύτερη περιοχή της είχε, όπως είναι γνωστό, ως αποτέλεσμα την καταστροφή πολλών από τους οικισμούς και τα μοναστήρια που υπήρχαν μέχρι την εποχή εκείνη στο Βέρμιο και την επαρχία Βεροίας και Ναούσης, με επακόλουθο τον ριζικό μετασχηματισμό της οικιστικής και δημογραφικής εικόνας της περιοχής.¹ Μάλιστα, η καταστροφή που προκλήθηκε από τα οθωμανικά στρατεύματα υπήρξε σε αρκετές περιπτώσεις τόσο μεγάλη, ώστε να εξαφανιστούν εντελώς από τον χάρτη της επαρχίας πολλά από τα χωριά και τα μοναστήρια που είχαν αναπτυχθεί στην περιοχή, κατά την προεπαναστατική περίοδο.

Ένα από τα μοναστήρια αυτά υπήρξε και η ιερά μονή Υπαπαντής (Έξω Υπαπαντής) της Νάουσας,² που βρισκόταν «στα πλευρά της Δούρλιας, επάνω σε απόκρημνο βράχο, που βλέπει προς την Παλιονάουσα».³ Σήμερα, στην ίδια τοποθεσία έχει χτιστεί μεταγενέστερο εξωκκλήσι, για να θυμίζει την προϋπαρξη του μοναστηριού.⁴

Η καταστροφή του στα 1822 είχε, ταυτόχρονα, ως συνέπεια και την παράλληλη εξαφάνιση ενός σημαντικού αριθμού πληροφοριών που συνδέονται με την ιστορική του διαδρομή και εξέλιξη. Στην πραγματικότητα, οι μοναδικές μέχρι στιγμής ενδείξεις και πληροφορίες για την ύπαρξή του, προέρχονται από το γεγονός της διατήρησης και διάδοσης της μνήμης του μεταξύ των επόμενων γενιών της Νάουσας και των γύρω χωριών.⁵

1 Γενικότερα για την επανάσταση του 1822 βλ. Αντώνης Κολτσίδας, *Η επανάσταση και η καταστροφή της Νάουσας κατά το 1822*, Βέροια 2010.

2 Για τους ναούς και τα μοναστήρια της Νάουσας βλ. Γεώργιος Χ. Χιονίδης, *Σύντομη ιστορία του χριστιανισμού στην περιοχή της Βέροιας*, Βέροια 1961, 63 – 64. Μανώλης Βαλσαμίδης, *Ψηφίδες*, τ. 3, Νάουσα 2009, 142 – 147. Παύλος Κυριακίδης, «Οι εκκλησίες της Νάουσας του 19ου αιώνα. Η περίπτωση της «Παναγίας»», *Προσωπογραφικά και Ιστορικά*, Βέροια 2009, 281 – 289.

3 Απόστολος Μ. Τζαφερόπουλος, *Τουριστικός οδηγός Ημαθίας. Βέροια – Νάουσα – Αλεξάνδρεια – Περίχωρα*, Θεσσαλονίκη 1969, 102.

4 Βλ. Γεώργιος Στογιόγλου, «Η Εκκλησία και τα σχολεία στη Νάουσα», *Νάουσα 19ος – 20ος αιώνας*, Νάουσα 1999, 76 – 78.

5 Βλ. Ευστάθιος Στουγιαννάκης, *Ιστορία της πόλεως Ναούσης*, Θεσσαλονίκη 1993, 26. Χιονίδης, *Σύντομη ιστορία*, ό.π., 63 – 64.

β. Μία διαθήκη του 1813 που σχετίζεται με το μοναστήρι

Τη θολή εικόνα που έχουμε, μέχρι σήμερα, για την ιστορία του μοναστηριού, έρχεται να φωτίσει, σε κάποιο βαθμό, έστω και αμυδρά, μία διαθήκη των αρχών του 19^{ου} αιώνα, μέσα από την οποία μας δίνεται η δυνατότητα να επιβεβαιώσουμε, από τη μία πλευρά, την προφορική παράδοση για την ύπαρξη του μοναστηριού της Υπαπαντής στη Νάουσα, και από την άλλη να αποκτήσουμε μία περισσότερο ξεκάθαρη εικόνα σχετικά με ορισμένα από τα πρόσωπα, τα περιουσιακά στοιχεία και τις δομές του μοναστηριού, σχεδόν μία δεκαετία πριν από την οριστική καταστροφή του.

Πρόκειται για διαθήκη η οποία συνάφθηκε στις 7 Αυγούστου του 1813 μεταξύ του ηγουμένου «της Υπαπαντής του καζά Ναούσης» Δωροθέου και των υπόλοιπων πατέρων του μοναστηριού από τη μία πλευρά, και από την άλλη του εφημέριου της ενορίας της Παναγίας Δεξιάς Βέροιας «αιδεσιμότατου παπά κυρ Αποστόλη» και της πρεσβυτέρας του Δούκενας. Σκοπός της διαθήκης υπήρξε η επικύρωση της πώλησης ενός οικήματος του μοναστηριού της Υπαπαντής, το οποίο βρισκόταν στην ενορία της Παναγίας Δεξιάς της Βέροιας,⁶ προς τον ιερέα της ίδιας ενορίας παπά – Αποστόλη και την πρεσβυτέρα του Δούκενα, έναντι του ποσού των 900 γροσιών.⁷

Το κείμενο της διαθήκης αναφέρει τα εξής⁸:

† ενώπιον εμού και των εντιμοτάτων κληρικών και | χρησίμων αρχόντων της πολιτείας ταύτης, παραστάς ο
 δω|ρόθεος ηγούμενος της υπαπαντής του καζά της ναούσης συν | τη λοιποί συνοδία, ιδίοις αυτών ομολόγησαν
 χείλεσιν ότι | επώλησαν το οσπίτιον της υπαπαντής εις τον αιδεσιμότατων | παπά κυρ αποστόλην εφιμέριον της
 δεξιάς, και εις την πρε|σβητέραν αυτού δουκένην, πράσει τελεία διά γρ: 900: ήτοι | ενεακόσια, και έλαβεν αυτά
 ο ηγούμενος, σώα και ανε|λειπή, το οποίον κείτε εις την ενορίαν της αυτής δεξιάς | έχων εν αυτώ ανώγειον και
 κατώγειον, και εν μεν το ανώ|γειον έχει οντάδες δύο, και εν κρεββάτι, εις δε το κατώγειον | έχει οντάν εν και
 μαγαζί και ολήγην αυλήν με πιγάδι, και | γιτινάζηται από μεν του ενός μέρους με το οσπίτιον του μακα|ρήτου
 νικολάου, από δε του άλλου μέρους με οσπίτιον του μούμου | Χ” αντωνίου, και από το τρίτον με του μακαρήτου
 μανόλην πολίτου | και από το τέταρτον μέρος υπάρχει ο κινώς δρόμος αυτό | τίνυν το ηρειμένον οσπίτιον
 επώλησεν ο ρειθείς δορόθεος ηγου|μενος της υπαπαντής, εις τον παπά αποστόλην και εις την πρεσβι|τέραν
 δουκένην πράσει τελεία διά τα ηρειμένα ενεακόσια | γρόσια ως ανωτέρω ειρηται, και έλαβε αυτά σώα και
 ανε|λειπή μέχρι και οβολού· και εις το εξής έχουσιν μένει κύριοι | και εξουσιασται ο ειρημένος παπά αποστόλης
 και η πρεσβυ(τέ)ρα του δούκινα | όθεν εις την περι|τούτου δήλωσιν εγένετο και το παρόν συνωδικόν | γράμμα
 τη εμή επιβεβαιόσει και ταις μαρτυρίαις των εν|τιμοτάτων κληρικών και χρησίμων αρχόντων της | πολιτείας
 ταύτης, και εδόθη εις χείρας του παπά αποστόλη | και της πρεσβητέρας αυτού δουκένης { αωιγ : αυγούστου ζ.

ο του αγίου βερροίας αρχιερατικός επίτροπος Γρηγόριος βεβαιοί

ο θωμάς μανουήλ μάρτυς

ο θωμάς κωνσταντίνου μάρτυς

μανουήλ δημητρίου μάρτυς

αντώνιος μούμου μάρτυς

αντώνιος μαρτίνου μάρτυς

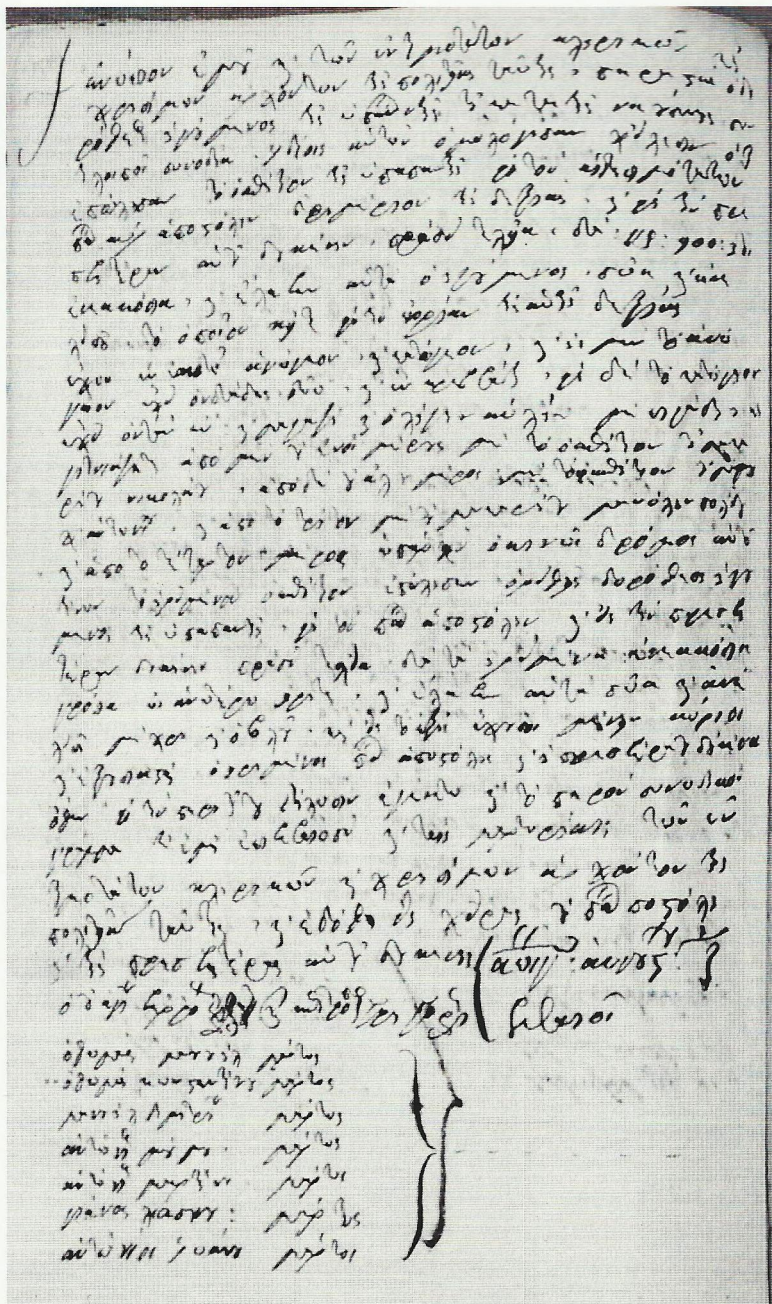
γιάννος λιάσκιου μάρτυς

αντώνιος Ιωάννου μάρτυς

6 Είναι πολύ πιθανό το συγκεκριμένο οίκημα να αποτελεί κληροδότημα προς το μοναστήρι της Υπαπαντής από κάποιον(-α) χριστιανό(-ή) της Βέροιας. Η τακτική αφιέρωσης ακινήτων από χριστιανούς της επαρχίας προς μοναστήρια της περιοχής αποτελεί ιδιαίτερα συνηθισμένο φαινόμενο κατά τη διάρκεια του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα.

7 Α.Ι.Μ.Β.Ν.Κ., *Κώδικας Δανιήλ – Χρυσάνθου (παλαιός)*, 174.

8 Κατά τη μεταγραφή διατηρούμε την ορθογραφία του πρωτοτύπου.

**Η διαθήκη του μοναστηριού της Υπαπαντής
Νάουσας (7 Αυγούστου 1813)**

μοναχών), καθώς και συγκεκριμένη μοναστηριακή περιουσία. Ως μέρος της περιουσίας του μοναστηριού εμφανίζεται στις αρχές του 19^{ου} αιώνα μία οικία που βρισκόταν στην ενορία της Παναγίας Δεξιάς στη Βέροια, η οποία πουλήθηκε στον εφημέριο της ίδιας ενορίας και την πρεσβυτέρα του, έναντι του ποσού των 900 γροσιών. Επίσης, στα περιουσιακά στοιχεία του μοναστηριού εντάσσεται, κατά πάσα πιθανότητα, και ένα μετόχι που βρισκόταν στην πόλη της Νάουσας,⁹ το οποίο περιελάμβανε τον ναό της «μέσα Παπαντής», μαζί με τα διάφορα

Από την παραπάνω διαθήκη μας δίνεται η δυνατότητα να αποκομίσουμε ορισμένα σημαντικά στοιχεία για το μοναστήρι της Υπαπαντής κατά τα τελευταία χρόνια της ύπαρξης και λειτουργίας του, καθώς αποτελεί, μέχρι σήμερα, τη μοναδική (γνωστή) γραπτή πηγή πληροφόρησης για την ιστορία του.

Ως ηγούμενος της Υπαπαντής, κατά το έτος 1813, εμφανίζεται ο Δωρόθεος, χωρίς ωστόσο να διευκρινίζεται εάν πρόκειται για ιερομόναχο, αρχιμανδρίτη ή απλό μοναχό. Δεν αποκλείεται ο συγκεκριμένος ηγούμενος να παρέμεινε στην ίδια θέση μέχρι και την οριστική καταστροφή του μοναστηριού από τα οθωμανικά στρατεύματα. Επίσης, από την παραπάνω διαθήκη πληροφορούμαστε ότι κατά την ίδια περίοδο διέμεναν στην Υπαπαντή και ορισμένοι άλλοι μοναχοί («λοιπή συνοδεία»), γεγονός που μας επιτρέπει να θεωρήσουμε ότι πρόκειται για ένα από τα μοναστήρια της επαρχίας που φιλοξενούσαν, μέχρι και την επανάσταση του 1822, οργανωμένη μοναστική αδελφότητα.

Το μοναστήρι φαίνεται να διαθέτει οργανωμένες διαχειριστικές δομές (διοικητική ιεράρχηση ηγουμένου –

9 Μέσα στην πόλη της Νάουσας φαίνεται να διαθέτουν μετόχια και άλλα μοναστήρια της γύρω περιοχής. Βλ. Δημήτριος Αγγ. Παπάλης, "Το μετόχι της μονής Ταξιαρχών στη Νάουσα και η προσφορά του στην παιδεία με βάση ανέκδοτα έγγραφα και άλλα στοιχεία", Προσωπογραφικά και Ιστορικά, Βέροια 2009, 223 – 280.

εξαρτήματά του.¹⁰

Όπως μπορούμε να συμπεράνουμε από τη διαθήκη του 1813, το μοναστήρι φαίνεται να αντιμετωπίζει, κατά την περίοδο αυτή, οικονομικές δυσκολίες, γεγονός που ανάγκασε τον ηγούμενο και τους μοναχούς του να προχωρήσουν στην εκποίηση μέρους των περιουσιακών του στοιχείων. Πιθανότατα, η ενέργεια αυτή να συνδέεται με την προσπάθεια των μοναχών να εξασφαλίσουν έναν αριθμό χρημάτων, προκειμένου να μπορέσουν να ανταποκριθούν στις οικονομικές εκκρεμότητες του μοναστηριού τους, το οποίο προφανώς είχε αναγκαστεί να προσφύγει στη σύναψη υπέρογκων για τις δυνατότητές του δανείων. Την ίδια αρνητική εικόνα, στον οικονομικό τομέα, παρουσιάζουν στις αρχές του 19^{ου} αιώνα όλα σχεδόν τα μοναστήρια και οι ενορίες της επαρχίας, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα να εκπονηθεί ένας αρκετά σημαντικός αριθμός εκκλησιαστικής περιουσίας, προκειμένου να αποπληρωθούν προηγούμενα χρέη και δάνεια.¹¹

γ. Κατακλείδα

Έχοντας ως δεδομένο την έλλειψη επαρκών πηγών ιστορικής πληροφόρησης, για ζητήματα που σχετίζονται με την προεπαναστατική ιστορία της επαρχίας Βεροίας και Ναούσης, θεωρούμε ότι η αξιοποίηση μίας σειράς ανεκμετάλλευτων πηγών, όπως είναι οι διαθήκες αυτής της περιόδου, μπορεί να μας δώσει τη δυνατότητα να παρακολουθήσουμε με περισσότερη ακρίβεια μία σειρά παραμέτρων και εξελίξεων που λαμβάνουν χώρα στην περιοχή κατά την κρίσιμη περίοδο του δεύτερου μισού του 18^{ου} και τις πρώτες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα.

Ο όγκος του διαθέσιμου αρχειακού υλικού της περιόδου, δυσπρόσιτος μέχρι στιγμής, σε μεγάλο βαθμό, μπορεί να μας προσφέρει μία σειρά νέων στοιχείων και πληροφοριών, εμπλουτίζοντας τις γνώσεις μας για την ιστορία της επαρχίας, κατά την περίοδο της μετάβασης της από την προεπαναστατική περίοδο στη νέα εποχή των οθωμανικών μεταρρυθμίσεων και μετασχηματισμών.

Μέσα στο πλαίσιο αυτό, αποκτούν, πλέον, μία θέση στην τοπική ιστοριογραφία της επαρχίας πληροφορίες που σχετίζονται με την πορεία και εξέλιξη άγνωστων, ή λιγότερο γνωστών από άλλες πηγές, μοναστηριών, οικισμών, θεσμών και προσώπων, που με την πάροδο των χρόνων περιήλθαν στη λήθη των μετέπειτα γενιών.

10 Θωμάς Γαβριηλίδης, "Ο ναός της Υπαπαντής της Νάουσας 1894 – 1994: Η πρώτη εκατονταετία", *Νάουστα* 72 (Ιούλιος – Σεπτέμβριος 1995) 118 – 122. Πρβλ. Ο ίδιος, *Νάουσαν ακρότομον ... πέτραν*, Νάουσα 2001, 97 – 102.

11 Αθανάσιος Γ. Βουδούρης, "Πληροφορίες για δύο μοναστήρια στο Βέρμιο και τον κάμπο της Ημαθίας κατά την Οθωμανική περίοδο (18^{ος} – 19^{ος} αι.)", *Μελετήματα Ημαθίας* 3 (2011).